

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه
معاونت آموزش

دستورالعمل تدوین رشته‌های تخصصی

و

فرآیند بررسی و تصویب آن

(پیوست شماره یک تفاهم نامه)

ویرایش تیر - ۱۴۰۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمه	۱
تعاریف	۱
بخش اول: تدوین کلیات رشته تخصصی	۳
الف) عنوان؛	۳
ب) اهداف و سیاست‌های رشته؛	۴
ج) ضرورت؛	۴
د) نظام آموزشی؛	۴
ه) نظام شرایط پذیرش؛	۴
و) برنامه درسی	۵
ز) اهداف درس	۶
ح) عناوین و مشخصات کلی دروس	۷
بخش دوم: تدوین سرفصل‌های دروس	۹
الف) شناسنامه درس؛	۹
ب) مسائل و مباحث سرفصل	۹
ج) شیوه ارزشیابی؛	۱۰
د) منابع آموزشی؛	۱۱
پیوست شماره یک: الگوی تدوین کلیات رشته سطح دو	۱۲
پیوست شماره دو: الگوی تدوین کلیات رشته سطح سه	۱۴
پیوست شماره سه: الگوی تدوین کلیات رشته سطح چهار	۱۷
پیوست شماره چهار: فرم تدوین سرفصل‌های دروس	۱۹

مقدمه

حوزه‌های علمیه همواره، کانون اصلی تولید دانش و نشر فقه و معارف دین و تربیت فرهیختگان برجسته در عرصه علم و عمل و پاسداری از حریم دین و شریعت بوده است. گسترش بسیاری از علوم بشری نیز مرهون تلاش‌های بی‌وقفه جاری در حوزه‌های علمیه بوده است. این میراث گرانسنگ امروز در اختیار نسل جدیدی از تربیت‌شدگان همین مکتب قرار دارد که خالصانه قدم خدمت بر راه نهاده‌اند. با عنایت به تکامل روزافزون دانش‌های بشری و روند رو به رشد توسعه و تحول، مسئولیت خطیری متوجه زعیمان و مدیران حوزه است که همگان را بر آن می‌دارد با ایجاد ساختاری هدفمند و مؤثر، حوزه‌ی علمی امام صادق^{علیه‌السلام} را در بالاترین درجه ممکن و در برترین وضعیت حفظ نمایند.

رشته‌های تخصصی و توجه به تخصصی نمودن علوم اسلامی از جمله مهم‌ترین راه‌کارهای نیل به این اهداف و منویات می‌باشد. ایجاد ساختار هماهنگ، منظم، قابل ارزیابی و ... در این بخش بسیار ضروری است. از جمله این فعالیت‌ها، نحوه تدوین و تصویب رشته‌ها و گرایش‌های تخصصی می‌باشد.

معاونت آموزش حوزه‌های علمیه به منظور سیاست‌گذاری، یکپارچه‌سازی، هماهنگی و تسهیل در تدوین رشته‌ها و گرایش‌های تخصصی، "دستورالعمل تدوین رشته‌های تخصصی و فرآیند بررسی و تصویب آن‌ها" را به شرح زیر پیشنهاد می‌نماید.

تعاریف

- **شورای گسترش:** بالاترین مرجع تصمیم‌گیری در زمینه ایجاد و یا صدور اجازه‌ی تأسیس، توسعه، انحلال و صدور مدارک تحصیلی مراکز حوزوی در سطح کشور است که به آموزش یا پژوهش حوزوی تحت نظر «شورای عالی» مبادرت می‌نماید.^۱
- **کمیسیون مراکز تخصصی:** به منظور سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری در خصوص مسائل مرتبط به مراکز تخصصی، کمیسیون مراکز تخصصی ذیل شورای تخصصی آموزش حوزه‌های علمیه تشکیل شده است که در این دستورالعمل به اختصار کمیسیون نامیده می‌شود.
- **گروه علمی - تربیتی:** جمعی است متشکل از ۳ الی ۵ نفر اساتید متخصص در یک رشته و یا گرایش‌های تخصصی مرتبط و همخوان با آن، که با شرح وظایف معین، در واحدهای آموزشی تخصصی دائر است.
- **تصویب رشته:** تصویب کلیات و جدول دروس و سرفصل دروس یک رشته یا گرایش تصویب رشته یا گرایش است.^۲
- **رشته:** یکی از شعب علوم و معارف اسلامی یا دانش‌های مورد نیاز حوزه است که در موضوعی متمایز از دیگر موضوعات می‌باشد و به یک کارایی مشخص می‌انجامد.^۳
- **رشته تخصصی:** مجموعه‌ای از برنامه‌های آموزشی، تربیتی و پژوهشی در یک موضوع خاص است که دانش‌پژوه پس از گذراندن

۱. مصوبه ۴۲۷ شورای عالی.

۲. مصوبه ۶۴۰ شورای عالی.

۳. مصوبه ۶۴۰ شورای عالی.

آنها توانایی پاسخ‌گویی استدلالی به مسائل مربوط را کسب می‌نمایند.

- **گرایش:** جهت‌گیری تخصصی در یک رشته تحصیلی است.^۱
- **رویکرد:** رشته‌ها و گرایش‌های تخصصی حوزوی، به مباحث مستقلی که دارای گستره کمتری از گرایش باشند، اطلاق می‌گردد.
- **سطح ۲:** دوره آموزشی و پژوهشی در یکی از رشته‌های مصوب علوم اسلامی است که طلبه پس از گذراندن سطح یک جهت تقویت پایه علمی و تخصصی وارد این دوره می‌شود.^۲
- **سطح ۳:** دوره آموزشی و پژوهشی در یکی از رشته‌های مصوب علوم اسلامی است که طلبه پس از گذراندن سطح دو، به منظور کسب توانایی پاسخگویی به مسائل و نیازهای مربوط، تدریس و تحقیق وارد این دوره می‌شود و سرانجام موفق به اخذ مدرک سطح سه (کارشناسی ارشد) در آن رشته می‌گردد.
- **سطح ۴:** دوره آموزشی و پژوهشی در یکی از رشته‌های مصوب علوم اسلامی است که طلبه پس از گذراندن سطح سه، برای تحقیقات و پژوهش بیشتر و آموختن روش اجتهاد و استنباط و نظریه‌پردازی در علوم دینی بر اساس حوزه‌های دانشی مصوب علاوه بر تحقیقات و پژوهش‌های فردی در درس خارج هم شرکت می‌کنند. و سرانجام موفق به اخذ مدرک سطح چهار (دکتر) در آن رشته می‌گردد.^۳
- **متقاضی اجرا رشته:** واحد آموزشی یا پژوهشی است که مجوز فعالیت خود را، از شورای گسترش کسب می‌کند و در چارچوب ضوابط و مقررات این شورا فعالیت می‌کند؛ یا در دیگر مراجع قانونی به ثبت رسیده و مجوز ارائه آموزش‌های حوزوی را، از شورای گسترش دریافت می‌نماید.^۴
- **گروه علمی - تربیتی:** جمعی است متشکل از ۳ الی ۵ نفر اساتید متخصص در یک رشته تخصصی و یا گرایش‌های مرتبط و همخوان با آن، که با شرح وظایف معین، در واحدهای آموزشی تخصصی دائر است.

۱. مصوبه ۶۴۰ شورای عالی.

۲. در حوزه‌های علمیه دارای یک رشته با عنوان علوم اسلامی است که در چندین گرایش کلیات علوم انسانی مانند سطح دو علوم اسلامی با گرایش کلام اسلامی، تبلیغ، فلسفه اسلامی و... اجرا می‌شود.

۳. رشته‌ها و گرایش‌های تخصصی سطوح سه و چهار، ضمن داشتن رابطه دانشی با یک یا چند گرایش در سطح دو، دارای عناوین و موضوعات مستقلی می‌باشند.

۴. مصوبه ۶۴۰ شورای عالی.

بخش اول: تدوین کلیات رشته تخصصی

ماده ۱: پیشنهاد دهندگان حقیقی و حقوقی رشته‌های تخصصی، رشته پیشنهادی خود را که شامل کلیات برنامه درسی و سرفصل‌های دروس آن رشته می‌باشد، بر اساس دستورالعمل و الگوهای مصوب، تدوین و جهت انجام مراحل تصویب خواهی اقدام می‌کنند.

تبصره ۱: پیشنهاد دهنده حقیقی یا حقوقی پس از انعقاد تفاهم‌نامه با معاونت آموزش حوزه‌های علمیه، اقدام به طراحی، تدوین کلیات، برنامه درسی و سرفصل‌های دروس رشته تخصصی می‌نماید.^۱

تبصره ۲: مراحل فرآیند اصلاح (موارد اصلاحی) همانند مراحل فرآیند تدوین می‌باشد.

ماده ۲: کلیات رشته تخصصی^۲ شامل عناوین ذیل می‌باشد:

(۱) عنوان رشته؛

(۲) اهداف؛

(۳) سیاست‌ها؛

(۴) ضرورت؛

(۵) عناوین دروس؛

(۶) نظام آموزشی؛

(۷) شرایط پذیرش؛

(۸) برنامه درسی.

الف) عنوان؛

ماده ۳: عنوان رشته لازم است ضمن برخورداری از جامعیت و مانعیت، نشانه‌ای کامل از اهداف و برنامه درسی یک رشته و یا گرایش تحصیلی تخصصی در حوزه‌های علمیه باشد.

ماده ۴: موضوع، رشته و گرایش تخصصی بر اساس درختواره دانش‌های حوزوی انتخاب می‌گردد.^۳

تبصره: عنوان رشته مذکور در درختواره در صورت لزوم، قابل اصلاح و به سازی می‌باشد.

ماده ۵: در صورتی که موضوع یا عنوان رشته و یا گرایش تخصصی در درختواره نباشد، طی مراحل ذیل به درختواره دانش‌های حوزوی افزوده خواهد شد:

(۱) پیشنهاد عنوان رشته و یا گرایش در خواستی به گروه علمی — تربیتی، به همراه ضرورت طراحی، تاسیس و... بر اساس برگی

مربوطه؛^۴

۱. توضیحات مراحل طراحی، تدوین و تصویب در بخش سوم آمده است.

۲. فرم کامل و الگوی «کلیات رشته‌های تخصصی» در سطوح مختلف دو، سه و چهار به ترتیب در پیوست‌های چه دو، سه و چهار آمده است.

۳. به منظور ایجاد ساختاری هدفمند و مؤثر، ترسیم نگرشی جامع، نظام‌مند و ناظر به همه ابعاد و بایستگی‌ها و همچنین توجه به نیازهای روزآمد جامعه و نظام اسلامی و هدایت علوم و طلاب در حوزه‌های علمیه به صورت تخصصی به سمت دانش‌ها و رشته‌های تخصصی، «درختواره رشته‌ها و گرایش‌های تخصصی» توسط شورای گسترش حوزه‌های علمیه در حوزه دانشی تصویب و ابلاغ شده است.

۴. مصوبه مذکور در پیوست همین دستورالعمل آمده است.

۲) بررسی و تصویب درخواست در گروه علمی - تربیتی و جانمایی آن در درختواره دانش‌های حوزوی و ارسال مصوبه‌ها به معاونت آموزش؛

۳) بررسی و تصویب خواهی درخواست در کمیسیون؛

۴) بررسی و تصویب نهایی در شورای گسترش و صدور مجوز تدوین رشته و یا گرایش.

ب) اهداف و سیاست‌های رشته؛

ماده ۶: اهداف و سیاست‌های کلان رشته‌های تخصصی در مصوبه شماره ۳۹۷ شورای عالی حوزه‌های علمیه تعیین شده و الگوی تدوین، اهداف و سیاست‌های مقاطع و رشته‌های مختلف بر همین اساس تدوین^۱ شده است.

ماده ۷: گروه علمی - تربیتی با رعایت الگوی تدوین، اهداف و سیاست‌های رشته را تکمیل می‌نماید.
ج) ضرورت؛

ماده ۸: ضرورت ایجاد رشته و یا گرایش تخصصی، با عنایت به سه مؤلفه زیر و با گزاره‌هایی گویا، تبیین می‌گردد:

۱) خاستگاه و جایگاه رشته در معارف اسلامی؛

۲) کارکردهای رشته در آموزش‌های حوزوی و مأموریت حوزه‌های علمیه در ایجاد آن رشته و یا گرایش؛

۳) نیاز جامعه و نظام اسلامی به دانش‌آموختگان آن رشته و یا گرایش.

د) نظام آموزشی؛

ماده ۹: نظام آموزشی سطوح و مقاطع مختلف رشته‌های تخصصی، بر اساس مصوبات شورای عالی و مطابق الگوهای مصوب می‌باشد.^۲

ه) نظام شرایط پذیرش؛

ماده ۱۰: شرایط کلی پذیرش طلبه، در مقاطع مختلف رشته‌ها و گرایش‌های تخصصی به شرح ذیل می‌باشد:

۱) احراز صلاحیت‌های عمومی و اخلاقی بر اساس آیین‌نامه‌های مصوب؛

۲) دارا بودن مدرک علمی حوزوی متناسب با رشته و گرایش از رشته‌های مرتبط؛

۳) قبولی در سنجش علمی.

تبصره ۱: پذیرش طلاب دارای مدرک علمی حوزوی غیر مرتبط مشروط به گذراندن دروس پیش‌نیاز، مجاز است.

تبصره ۲: شرایط اختصاصی برای پذیرش طلاب متناسب با هر رشته و یا گرایش تخصصی، در هنگام تدوین رشته مشخص

می‌گردد.

۱. الگوهای تدوین رشته در پیوست‌های شماره دو، سه و چهار همین دستورالعمل آمده است.

۲. نظام آموزشی رشته‌ها و گرایش‌های تخصصی در مقاطع مختلف مطابق الگوهای تدوین که در پیوست‌های شماره دو، سه و چهار آمده است، می‌باشد.

و) برنامه درسی

ماده ۱۱: عناوین دروس رشته‌ها و یا گرایش‌های تخصصی، در سه بخش و به شرح ذیل تعیین می‌گردد:

- دروس عمومی؛
- دروس پیش‌نیاز رشته؛
- دروس تخصصی و گرایشی.

ماده ۱۲: تدوین و پیشنهاد عناوین دروس، و مقدار ساعات، اهداف و سرفصل‌های دروس (به جز دروس عمومی) هر رشته و گرایش بر عهده متقاضی و گروه علمی - تربیتی بوده که مطابق سقف ساعات مشخص شده در این دستورالعمل و الگوهای مصوب تدوین می‌شوند.

✓ تعیین دروس عمومی

ماده ۱۳: تعیین و تدوین عناوین، ساعات، اهداف و سرفصل‌های دروس عمومی در مقاطع مختلف توسط معاونت آموزش اعلان می‌شود.^۱

✓ تعیین دروس پیش‌نیاز

ماده ۱۴: دروس پیش‌نیاز هر رشته تخصصی در سطوح سه و چهار بر اساس نیازهای علمی ورود به رشته و یا گرایش تخصصی، تعیین می‌گردند.^۲

تبصره ۱: دروس پیش‌نیاز، یا از دروس اصلی و مهم سطح قبل رشته‌ی مرتبط و یا بر اساس نیازهای پیشینی رشته در سطح مورد پیشنهادی تعیین و انتخاب می‌شود.

تبصره ۲: رشته و گرایش‌های تخصصی سطح دو، دروس پیش‌نیاز ندارد.

ماده ۱۵: عناوین و اهداف دروس پیش‌نیاز باید قبلاً در یکی از رشته‌ها و یا گرایش‌های تخصصی، به تصویب رسیده باشد. در غیر این صورت پس از تصویب ضرورت، در گروه علمی - تربیتی تصویب خواهی و جهت تایید نهایی و تصویب آن، همراه با کلیات رشته و یا گرایش تخصصی، به معاونت آموزش ارسال گردد.

✓ تعیین دروس تخصصی

ماده ۱۶: دروس تخصصی هر رشته و یا گرایش دارای پنج بخش «عنوان درس»، «ساعات درس»، «نوع آنها»^۳، «هدف درس» و «سرفصل‌های دروس»^۴ می‌باشد.

ماده ۱۷: عنوان دروس تخصصی باید دارای شرایط ذیل باشد:

- ۱) مطابق با اهداف رشته و یا گرایش تخصصی تعیین گردد؛
- ۲) جزئی و خاص باشد و کلی و عام نباشد؛
- ۳) مختصر باشد.

۱. مشخصات دروس عمومی مقاطع مختلف تحصیلی در الگوهای مصوب و در پیوست‌های شماره دو، سه و چهار آورده شده است.

۲. دروس پیش‌نیاز باید در جداول مربوطه که در الگوهای تدوین رشته در پیوست‌های دو، سه و چهار همین دستورالعمل آمده است، وارد شود.

۳. نوع درس شامل نظری، عملی، نظری - عملی می‌باشد.

۴. نحوه تدوین سرفصل‌های دروس، در مرحله دوم ارائه می‌شود.

۴) پوشش دهنده (جامعیت و مانعیت بودن) اهداف درس باشد.

۵) عنوان، بازتاب دهنده مسئله یا موضوع مجوز درس بوده و از ذکر رویکردهایی مانند شناخت، بررسی، تحلیل، و... در آن خودداری می‌شود.

ماده ۱۸: نوع درس و مقدار ساعات هر یک^۱ باید دارای شرایط ذیل باشد:

- ۱) محتوای کافی و متناسب با مقدار ساعت درسی اختصاص یافته، قبلاً تولید شده باشد؛
- ۲) مقدار زمان اختصاص یافته به آن، برای ارائه محتوای درس کافی بوده و متناسب با هدف درس باشد؛
- ۳) نوع ارائه هر درس آن متناسب با هدف درس باشد.
- ۴) ساعات اختصاص یافته به هر درس حداقل ۱۶ و حداکثر ۴۸ ساعت باشد.

تبصره ۱: مقدار ساعات درسی رشته‌ها و گرایش‌ها بر اساس ساعات نظری می‌باشد.

تبصره ۲: ساعات ارائه دروس عملی، دو برابر ساعات نظری می‌باشد.

ز) اهداف درس

ماده ۱۹: در تدوین اهداف هر درس رعایت نکات ذیل ضروری است:

- ۱) در راستای اهداف رشته و یا گرایش تخصصی باشد؛
- ۲) پوشش دهنده (جامعیت و مانعیت) نسبت به موضوع و عنوان هر درس باشد؛
- ۳) عبارات نباید طولانی، دارای غموض و ابهام باشد؛
- ۴) عبارات‌ها به صورت خبری نباشد؛
- ۵) عبارات دقیق، دارای ضوابط علمی و رسمی متناسب با رشته و پوشش دهنده همه ابعاد عنوان درس باشد؛
- ۶) به منظور تبیین واضح‌تر محتوای درس حتی المقدور به مصادیق و نمونه‌ها اشاره شود؛ (با عباراتی از قبیل: مانند، همچون، از قبیل و...)
- ۷) انعکاس دهنده اجمالی سرفصل باشد.
- ۸) با رعایت مراحل دانش و سطح ارائه مباحث باشد.

۱. نوع درس به سه صورت نظری، نظری-عملی، عملی می‌باشد. ارائه مباحث در هر نوع درس متفاوت می‌باشد.

الف) دروس نظری به صورت تئوری ب) دروس عملی، به صورت کارگاهی ج) دروس نظری-عملی متناسب با مقدار ساعات اختصاص داده شده و مطابق با نوع درس

ح) عناوین و مشخصات کلی دروس

ماده ۲۰: مقدار ساعات دروس رشته‌ها و گرایش‌های تخصصی بر اساس جداول ذیل می‌باشد:

• سطح دو:

ردیف	عنوان درس	تعداد ساعت
۱	فقه و اصول	مقدار ساعات تعیین شده برای دروس فقه و اصول سطح دو حوزه‌های علمیه
	تفسیر، حدیث، کلام، فلسفه، رجال، تاریخ معاصر، روش تحقیق، زبان عمومی ^۱	۳۳۶
۲	دروس تخصصی	۷۶۸-۸۰۰

• سطح سه:

ردیف	عنوان درس	تعداد ساعت
۱	فقه و اصول	مقدار ساعات تعیین شده برای دروس فقه و اصول سطح دو حوزه‌های علمیه
	تفسیر، زبان تخصصی، روش تحقیق پیشرفته، روش تدریس، درایه	۲۵۶
۳	دروس تخصصی	۸۰۰-۹۶۰
۴	پایان نامه	۹۶

• سطح چهار:

ردیف	عنوان درس	تعداد ساعت
۱	خارج فقه و اصول (دوسال)	۴۴۰
	تحقیق فقهی و اصولی ۱ و ۲، بررسی اجتهادی... ^۲	۱۶۰
۳	دروس تخصصی	۵۷۶
۴	پایان نامه	۲۸۸
	جمع کل	۱۴۶۴

۱. عناوین درسی در رشته‌های مرتبط حذف می‌شود.

۲. درس پیشنهادی گروه علمی

ماده ۲۱: در صورتی که رشته پیشنهادی دارای گرایش باشد، برنامه درسی و ساعات آن باید به دو بخش «دروس مشترک رشته‌ای» و «دروس اختصاصی گرایشی» و بر اساس جدول ذیل تقسیم شود:

الف) سطح سه:

ردیف	عنوان درس	ساعت
۱	دروس تخصصی مشترک رشته‌ای	بین ۶۰ تا ۸۰ درصد از ساعات دروس تخصصی
۲	دروس اختصاصی گرایش	بین ۲۰ تا ۴۰ درصد از ساعات دروس تخصصی
جمع کل		۹۶۰ - ۸۰۰

ب) سطح چهار:

ردیف	عنوان درس	ساعت
۱	دروس مشترک رشته‌ای	بین ۵۰ تا ۷۰ درصد از ساعات دروس تخصصی
۲	دروس اختصاصی گرایش	بین ۳۰ تا ۵۰ درصد از ساعات دروس تخصصی
جمع کل		۵۷۶ - ۵۱۲

ماده ۲۲: در مواردی که رشته یا گرایش، در قالب رویکرد شکل می‌گیرد محتوای رشته و حجم ساعتی به اندازه یک گرایش از همان مقطع تنظیم می‌شود که عناوین رویکرد با مجوز معاونت آموزش تائید شود هر چند عنوان رویکرد در مدارک صادره درج نمی‌شود.

بخش دوم: تدوین سرفصل‌های دروس

ماده ۲۳: هر عنوان درس دارای یک سرفصل مستقل است که شامل شناسنامه، مسائل و مباحث درس، شیوه ارزشیابی، منابع درس (متن آموزشی، اصلی و فرعی) روش اجرا می‌باشد.

الف) شناسنامه درس؛

- ماده ۲۴:** شناسنامه درس شامل عنوان درس، هدف درس، درس تخصصی پیش نیاز و تعداد ساعات^۱ می‌باشد.
- تبصره ۱:** عنوان، هدف و تعداد درس موافق با کلیات بدون هیچ تغییری ذکر می‌شود.
- تبصره ۲:** دروس تخصصی پیش نیاز، از میان دروس تخصصی همان رشته یا گرایش تخصصی انتخاب می‌شود.
- تبصره ۳:** دروسی که دارای شماره ۱ و ۲ هستند در سرفصل از هم تفکیک می‌شوند.
- تبصره ۴:** دروس نظری که بیش از ۳۲ ساعت ارائه می‌شود؛ شیوه اجرای آن در سرفصل ذکر شود.

ب) مسائل و مباحث سرفصل

- ماده ۲۵:** در تدوین مسائل و مباحث سرفصل درس رعایت نکات ذیل ضروری می‌باشد:
- ۱) بیان همه رئوس اصلی درس در قالب عبارت‌های تیتروگنه، حتی الامکان در ۲۰ سطر؛
  - ۲) پرهیز نمودن از جملات خبری در بیان سرفصل؛
  - ۳) متناسب بودن سرفصل پیشنهادی با عنوان درس، نوع درس و ساعات آن؛
  - ۴) رعایت جامعیت و مانعیت مسائل و مباحث ذکر شده با اهداف رشته و هدف هر درس؛
  - ۵) داشتن انسجام درونی میان مسائل و مباحث درس و مبتنی بر هدف درس؛
  - ۶) حفظ سیر منطقی در چینش مسائل و مباحث درس به ویژه به کلید واژه‌های بکار رفته در هدف درس؛
  - ۷) مقدم داشتن سرفصل مباحث نظری بر مباحث عملی، در درس‌های «نظری - عملی»؛
  - ۸) توجه به دروس خوانده شده در مقاطع پایین‌تر و نیز دروس دیگر همین مقطع در تنظیم سرفصل به منظور عدم تکرار و تداخل؛
  - ۹) تنظیم کردن مسائل اصلی و مسائل جزئی به صورت موازات و ذیل هم.

۱. عنوان، هدف و تعداد ساعات درس بر اساس کلیات رشته می‌باشد.

ج) شیوه ارزشیابی؛

ماده ۲۶: شیوه ارزشیابی بر اساس نوع درس، هدف درس و سایر الزامات رشته، تعیین می‌گردد.

ماده ۲۷: تعیین یک یا چند مورد از گونه‌های مختلف ارزیابی درسی مانند تحقیق درسی، آزمون کتبی، آزمون شفاهی، کار کلاسی در هنگام تدوین سرفصل ضروری می‌باشد. همچنین مقدار نمره اختصاص یافته به هر مورد نیز باید مشخص باشد.

ماده ۲۸: حداقل و حداکثر نمرات اختصاص یافته به گونه‌های مختلف ارزیابی مطابق جدول ذیل می‌باشد:

۱) سطح دو:

نوع ارائه	فعالیت کلاسی	تحقیق	آزمون کتبی	سمینار
درس نظری	۵	-	۱۵	-
دروس نظری واجد پژوهش	۳	۷	۱۰	-
درس عملی	۱۲	-	۸	-
درس نظری - عملی	۱۰	-	۱۰	-
سمینار	-	-	۱۰	۱۰

ب) سطح سه:

نوع ارائه	فعالیت کلاسی	تحقیق	آزمون کتبی	سمینار
درس نظری	۵	-	۱۵	-
دروس نظری واجد پژوهش	۳	۷	۱۰	-
درس عملی	۱۲	-	۸	-
درس نظری - عملی	۱۰	-	۱۰	-
سمینار	-	-	۱۰	۱۰

ج) سطح چهار:

نوع ارائه	فعالیت کلاسی	تحقیق	آزمون کتبی	سمینار
درس نظری	۸	-	۱۲	-
دروس نظری واجد پژوهش	۳	۷	۱۰	-
درس عملی	۱۲	-	۸	-
درس نظری - عملی	-	۸	۱۰	-
سمینار	-	-	۱۰	۱۰

تبصره: در دروس عملی حتی المقدور سهم نمره تحقیق به صورت حداکثری دیده شود. بقیه نمرات به مواردی چون؛ پژوهش‌گری،

ارائه پژوهش، فعالیت کلاسی (پرسش و پاسخ کلاسی و نظم کلاسی) اختصاص می‌یابد.

د) منابع آموزشی؛

ماده ۲۹: منابع درس به سه بخش متن آموزشی، منابع اصلی و منابع فرعی تقسیم می‌شود.

ماده ۳۰: متن آموزشی کتابی است که حداقل حدود ۹۰ درصد با سرفصل‌های درس مطابقت داشته باشد.

ماده ۳۱: در تعیین منابع درس رعایت نکات ذیل ضروری می‌باشد:

۱) منابع درس می‌تواند کتاب و یا مقاله چاپ شده در نشریات معتبر باشد.

۲) منابع اصلی باید حداقل پوشش دهنده ۷۰ درصد و منابع فرعی مرتبط و مهمی است که حداقل ۳۰ درصد سرفصل‌های درس را پوشش دهد؛

۳) حتی المقدور متون آموزشی از میان منابع اصلی و معتبر، بویژه از مولف دارای جایگاه علمی اثبات شده با قابلیت در دسترس بودن برای تهیه طلاب مشخص شوند.

۴) در چپ‌نویس نوع منابع، ابتدا کتاب‌ها سپس مقالات و در نهایت سایر منابع مانند منابع الکترونیکی ذکر شود.

۵) تعداد منابع در هر بخش حداقل ۵ منبع باشد.

ماده ۳۲: ذکر مشخصات و منابع متن آموزشی شامل عنوان: کتاب، مولف، انتشارات، سال و محل نشر و نوبت چاپ ضروری می‌باشد.

پیوست شماره یک: الگوی تدوین کلیات رشته سطح دو

کلیات و برنامه درسی سطح دو علوم اسلامی با گرایش .....

ماده ۱. عنوان

عنوان برنامه، سطح دو علوم اسلامی با گرایش ..... است.

ماده ۲. تعریف (بر اساس رشته و گرایش مربوطه تدوین شود)

سطح دو علوم اسلامی با گرایش ..... مقطعی است که طلاب ضمن فراگیری فقه و اصول متعارف، به شناخت مفاهیم، اصطلاحات، مبانی، مسائل، روش تحقیق و ساختار دانش می‌پردازند و پس از احراز توان علمی با ارائه تحقیق پایانی، موفق به دریافت مدرک سطح دو این گرایش می‌شوند.

ماده ۳. اهداف (بر اساس رشته و گرایش مربوطه تدوین شود)

- ۱) شناخت و تبیین معارف و مضامین ..... و ایجاد توان بهره‌گیری از آن؛
- ۲) شناخت مفاهیم و مسائل مهم دانش .....
- ۳) آماده‌سازی طلاب جهت فعالیت‌های .....
- ۴) ایجاد توان تحقیق در حد جمع‌آوری، تتبع و جمع‌بندی مطالب در زمینه .....
- ۵) ایجاد توان پاسخ‌گویی به پرسش‌های عمومی در حوزه دانش .....
- ۶) تربیت طلاب مستعد جهت ورود به مقاطع تخصصی؛
- ۷) شناخت استدلالی مسائل فقهی و اصولی و آشنایی با روش‌های استنباط فقهی؛
- ۸) ایجاد توان استفاده از متون و منابع مهم فقهی، اصولی،

ماده ۴. ضرورت ایجاد گرایش (بر اساس رشته و گرایش مربوطه تدوین شود)

- ۱) اهمیت فوق‌العاده معارف تفسیری و قرآنی به عنوان مهم‌ترین و اصیل‌ترین منبع معرفتی در مکتب اسلام؛
- ۲) رسالت حوزه علمیّه در تربیت اندیشمندان قرآن‌شناس، جهت شناخت، تبیین و ترویج معارف و مضامین قرآن کریم؛
- ۳) نیاز اجتماع و امت اسلامی به شناخت، تبیین و ترویج معارف و مضامین قرآن کریم.

ماده ۵. سیاست‌ها (بر اساس رشته و گرایش مربوطه تدوین شود)

- ۱) اهتمام به ایجاد زمینه تعالی اخلاقی، معنوی و اعتقادی طلاب؛
- ۲) زمینه‌سازی جهت اعتماد به نفس طلاب، در مسائل علمی - پژوهشی؛
- ۳) تأکید بر آموزش‌های پژوهش‌گرا؛
- ۴) توجه به نیازهای جامعه و کاربردی کردن آموزش؛
- ۵) تکیه بر آموزش موضوعات اصلی دانش .....
- ۶) تأکید بر بهره‌گیری از ابزارهای نوین و روش‌های کارآمد آموزشی - پژوهشی؛
- ۷) اهتمام به شناسایی و حمایت از طلاب مستعد؛
- ۸) اهتمام به دروس فقه و اصول و نظارت بر اجرای آن.

ماده ۶. نظام آموزشی

نظام آموزشی این گرایش به صورت نیم‌سال، درسی^۱ و حضوری است و بدون احتساب زمان تحقیق پایانی، در هفت نیم‌سال ارائه می‌شود.

تبصره: حداکثر مدت تحصیل در موارد اضطراری، بدون احتساب زمان تحقیق پایانی نه نیم‌سال است.

۱. در این نظام هر درس به صورت مستقل ارزیابی می‌شود و قبولی یا ردّ در یک درس، تأثیری در قبولی یا ردّ دروس دیگر ندارد.

ماده ۷. شرایط پذیرش

- ۱) احراز صلاحیت‌های عمومی و اخلاقی، بر اساس آیین‌نامه‌های مصوب؛
- ۲) دارا بودن مدرک علمی سطح یک؛
- ۳) موفقیت در آزمون ورودی و مصاحبه علمی.

ماده ۸. عناوین و مشخصات کلی دروس

عنوان	ساعت
دروس عمومی	۱۶۱۶
دروس گرایشی	۷۶۸ - ۸۰۰

ماده ۹. عناوین و مشخصات تفصیلی دروس

دروس مشترک

اهداف	ساعت	عنوان درس	ردیف
شناخت استدلالی مسائل مهم این درس طبق برنامه مرکز مدیریت در سطح دو	مقدار ساعات تعیین شده برای دروس فقه و اصول سطح دو حوزه های علمیه	فقه	۱
		اصول	۲
شناخت استدلالی مسائل مهم و چالشی خداشناسی، نبوت و امامت، با توجه به منابع و متون اصلی کلام اسلامی و ایجاد توان لازم برای پاسخ به مسائل و شبهات اصلی آن	۶۴	کلام اسلامی	۳
شناخت استدلالی مسائل اساسی و چالشی فلسفه اسلامی	۶۴	فلسفه اسلامی	۴
شناخت تکمیلی و تسلط بر مباحث مهم کاربردی و نکات تخصصی رجال و درایه، همراه با معرفی منابع مهم (مکتوب و نرم‌افزاری) رجال و درایه	۳۲	رجال و درایه	۵
بررسی تحلیلی تاریخ فرهنگی، اجتماعی و سیاسی صد سال اخیر ایران	۳۲	تاریخ معاصر	۶
آشنایی با روش‌های عمومی پژوهش و کیفیت بهره‌برداری از منابع	۱۶+۳۲	روش تحقیق نظری عملی	۷
ایجاد توان درک مطلب و ترجمه متون ساده انگلیسی	۶۴+۳۲	زبان انگلیسی عمومی ۱ و ۲ نظری عملی	۸

دروس گرایشی

اهداف	ساعت	عنوان درس	ردیف
			۱
			۲
			۳
			۴
		جمع ساعات	

پیوست شماره دو: الگوی تدوین کلیات رشته سطح سه

کلیات و برنامه درسی رشته ..... در سطح سه

ماده ۱. عنوان (نام رشته و مقطع تحصیلی)

ماده ۲. تعریف (بر اساس رشته و گرایش مربوطه تدوین شود)

سطح سه رشته .....، سومین مقطع از تحصیلات حوزوی و یکی از رشته‌های درختواره حوزه دانشی ..... است که در آن طلاب ضمن فراگیری دروس تخصصی، توانایی تدریس، تحقیق و پژوهش و پاسخ‌گویی به نیازها و شبهات مربوط به این رشته را پیدا می‌کنند و در پایان موفق به دریافت دانش‌نامه سطح سه این گرایش می‌شوند.

ماده ۳. اهداف (بر اساس رشته و گرایش مربوطه تدوین شود)

- ۱) شناخت منابع ..... و ایجاد توان فهم آن؛
  - ۲) ایجاد توان تدریس ..... در سطوح پایین‌تر؛
  - ۳) افزایش توان تحقیق در حد تحلیل و بررسی تطبیقی و زمینه‌سازی جهت تألیف و ترجمه در زمینه .....؛
  - ۴) تقویت توان پاسخ‌گویی به پرسشها و شبهات .....؛
  - ۵) تربیت طلاب مستعد جهت ورود به سطوح بالاتر.
- « موارد پیشنهادی را اضافه نمایید.»

ماده ۴. سیاست‌ها (بر اساس رشته و گرایش مربوطه تدوین شود)

- ۱) اهتمام به تقویت استقلال فکری و اعتماد به نفس در مسائل علمی؛
  - ۲) تأکید بر آموزش پژوهش‌محور؛
  - ۳) تأکید بر بهره‌گیری از روشهای کارآمد آموزشی با اهتمام به سنتهای حوزوی؛
  - ۴) تأکید بر شناسایی استعدادها برتر در زمینه تحقیق، تدریس، تبلیغ و مدیریت؛
  - ۵) اهتمام به تقویت تعبد و تعهد دینی؛
  - ۶) تأکید بر پویایی برنامه‌های آموزشی و پژوهشی و توجه به نیازهای روز؛
  - ۷) تأکید بر استفاده از متون آموزشی واجد استانداردهای لازم؛
  - ۸) تأکید بر استفاده از منابع اصیل و مهم.
- موارد پیشنهادی را اضافه نمایید.

ماده ۵. ضرورت: (بر اساس رشته و گرایش مربوطه تدوین شود)

- «ضرورت ایجاد رشته و یا گرایش تخصصی، با عنایت به سه مولفه زیر و با گزاره‌هایی گویا، تبیین می‌گردد»:
- ۱) خاستگاه و جایگاه رشته در معارف اسلامی؛
  - ۲) کارکردهای رشته در آموزش‌های حوزوی و مأموریت حوزه‌های علمیه در ایجاد این رشته و یا گرایش؛
  - ۳) نیاز جامعه و نظام اسلامی به دانش‌آموختگان این رشته و یا گرایش.

ماده ۶. نظام آموزشی:

نظام آموزشی سطح سه، نیم‌سال، درس، ساعتی و حضوری است. طول دوره بدون احتساب پایان‌نامه، حداقل ۶ و حداکثر ۸ نیم‌سال خواهد بود.

ماده ۷. شرایط کلی پذیرش:

- ۱) احراز صلاحیت‌های عمومی و اخلاقی بر اساس آیین‌نامه‌های مصوب؛

۲) دارا بودن مدرک علمی حوزوی متناسب با رشته و گرایش از رشته‌های مرتبط؛
 ۳) قبولی در سنجش علمی؛

تبصره ۱: پذیرش طلاب دارای مدرک علمی حوزوی غیر مرتبط مشروط به گذراندن دروس پیش‌نیاز، مجاز است.

تبصره ۲: شرایط اختصاصی برای پذیرش طلاب متناسب با هر رشته و یا گرایش تخصصی، در هنگام تدوین رشته مشخص می‌گردد.

ماده ۸. جدول دروس پیش‌نیاز

اهداف	ساعت	عنوان درس	ردی
			۱
			۲
			۳
		جمع ساعات	

ماده ۹. عناوین و مشخصات کلی دروس

ساعت	عنوان درس	ردیف
	دروس عمومی سطح سه	۱
	دروس مشترک	۲
	دروس تخصصی با احتساب پایان نامه	۳
جمع ساعات		

۱۰. عناوین و مشخصات تفصیلی دروس

۱. دروس عمومی

اهداف	ساعت	عنوان درس	ردیف
شناخت استدلالی مسائل مهم این درس طبق برنامه مرکز مدیریت در سطح دو	مقدار ساعات تعیین شده برای دروس فقه و اصول سطح دو حوزه های علمیه	فقه	۱
		اصول	۲
ایجاد توان بهره‌گیری از متون عربی جدید در حوزه	۳۲	عربی معاصر	۳
تقویت توان تحقیق و پژوهش در مسائل ..... با آموزش روشهای تحقیق و کیفیت بهره‌برداری از ابزار و منابع	۳۲	روش تحقیق پیشرفته	۴
ایجاد توان مهارت تدریس با آموزش روشها و فنون کلاس‌داری و ارزشیابی	۳۲	روش تدریس	۵

۲. دروس تخصصی

اهداف	ساعت	عناوین دروس	ردیف
			۱
			۲
			۳
			۴
ارائه یک پژوهش جامع، همراه با نقد و بررسی و تتبع کافی در یک موضوع رشته	۲۸۸	پایان‌نامه	۵
		جمع ساعات	

پیوست شماره سه: الگوی تدوین کلیات رشته سطح چهار

کلیات و برنامه درسی رشته ..... در سطح چهار

ماده ۱. عنوان رشته

عنوان رشته سطح چهار ..... است.

ماده ۲. تعریف (بر اساس رشته و گرایش مربوطه تدوین شود)

سطح چهار آموزشی — پژوهشی ..... چهارمین مقطع از تحصیلات حوزوی است، که طلاب پس از گذراندن این دوره، توان تدریس، تحقیق، نقد، ارائه نظریه، و پاسخ به نیازهای علمی و تخصصی این رشته را کسب کرده و پس از دفاع از رساله، دانشنامه سطح چهار ..... دریافت می‌کنند.

ماده ۳. اهداف (بر اساس رشته و گرایش مربوطه تدوین شود)

- ۱) ایجاد تسلط بر آراء، مکاتب و روش‌های مرتبط با رشته؛
- ۲) تقویت توان پژوهش در حد تحلیل، نقد و ارائه نظریه در مسائل مرتبط با رشته؛
- ۳) ارتقاء توان پاسخ‌گویی به نیازهای علمی و تخصصی رشته؛
- ۴) تأمین پژوهشگر مورد نیاز و زمینه‌سازی جهت تولید علم و توسعه دانش در رشته؛
- ۵) تأمین استاد مورد نیاز در رشته.

ماده ۴. ضرورت (بر اساس رشته و گرایش مربوطه تدوین شود)

ضرورت ایجاد رشته و یا گرایش تخصصی، با عنایت به سه مولفه زیر و با گزاره‌هایی گویا، تبیین می‌گردد:

- ۱) خاستگاه و جایگاه رشته در معارف اسلامی؛
- ۲) کارکردهای رشته در آموزش‌های حوزوی و مأموریت حوزه‌های علمیه در ایجاد این رشته و یا گرایش؛
- ۳) نیاز جامعه و نظام اسلامی به دانش‌آموختگان این رشته و یا گرایش.

ماده ۵. سیاست‌ها (بر اساس رشته و گرایش مربوطه تدوین شود)

- ۱) اهتمام به ارتقاء فضائل و ملکات اخلاقی و معنوی طلاب؛
- ۲) اهتمام به بهره‌گیری از سنت‌های کارآمد حوزوی، فناوری‌ها و روش‌های نوین و مؤثر در آموزش و پژوهش؛
- ۳) اهتمام به رویکرد نقادانه و نظریه‌پردازانه، با طرح دیدگاه‌های چالشی مرتبط با رشته؛
- ۴) تأکید بر بهره‌گیری از زبان تخصصی رشته در فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی؛
- ۵) اهتمام به تأمین نیازهای علمی نظام و جامعه اسلامی در این رشته.

ماده ۶. نظام آموزشی

نظام آموزشی سطح چهار، نیم‌سال، درسی (واحدی) و حضوری است. طول دوره با احتساب پایان‌نامه، حداقل ۱۰ و حداکثر ۱۲ نیم‌سال خواهد بود.

ماده ۷. شرایط پذیرش

- ۱) احراز صلاحیت‌های عمومی و اخلاقی بر اساس آیین‌نامه‌های مصوب؛
  - ۲) دارا بودن مدرک علمی سطح سه از رشته‌های مرتبط.
- تبصره:** پذیرش طلاب دارای مدرک علمی سطح سه در سایر رشته‌ها مشروط به گذراندن دروس پیش‌نیاز، مجاز است.
- ۳) قبولی در آزمون ورودی دروس تخصصی، زبان تخصصی و مصاحبه علمی؛
  - ۴) احراز توانایی‌های لازم در مهارت‌های خواندن، درک مطلب و نگارش به زبان عربی از طریق برگزاری آزمون و یا ارائه

مدرک معتبر.

ماده ۸. عناوین و مشخصات کلی دروس

ردیف	عنوان درس	ساعت
۱	خارج اصول (دو سال)	
۲	خارج فقه (دو سال)	
۳	بررسی اجتهادی آیات و روایات مناسب با رشته تخصصی	
۴	تحقیق فقهی و اصولی ۱ و ۲	
۵	دروس تخصصی	
۷	رساله علمی (پایان نامه)	
جمع ساعات		

۱. هر طلبه موظف است در طول دوره آموزشی سطح ۴، در یک درس خارج شرکت کند. با توجه به متوسط دوره تحصیل (۴ سال)، مجموع آن معادل ۴۴۰ ساعت درسی می‌شود. ۲۲۰ ساعت آن (دو سال) به علم اصول و ۲۲۰ ساعت آن (دو سال) به علم فقه اختصاص می‌یابد.

تبصره: چنانچه دوره آموزشی سطح ۴ برای طلبه‌ای بیش از ۴ سال به طول انجامد، وی موظف است در این مدت نیز در یک درس خارج شرکت نماید.

۲. مراکز تخصصی و مؤسسات آموزش عالی حوزوی موظفند با تعیین استاد راهنما و ارزشیابی جزوات درس خارج هر طلبه (تقریر درس استاد + تحقیقات و اظهار نظرهای طلبه) بر کیفیت تحصیل در درس خارج نظارت نمایند.

۳. طلاب موظفند در دو سال اول درس خارج، تحت نظر استاد راهنما، سالی یک تحقیق فقهی یا اصولی به ارزش ۳۲ ساعت، تدوین و جهت ارزیابی به واحد آموزشی تحویل نمایند.

۴. درس خارج اصول به مباحثی از اصول اختصاص می‌یابد که در حل مسائل رشته تخصصی و استنباط آن از متون آیات و روایات کاربرد بیشتری داشته باشد.

۵. درس بررسی استنباط آیات و روایات در سال‌های آخر تحصیلی ارائه می‌شود و به بررسی آیات و روایات مرتبط با موضوعات و مسائل به صورت استنباطی و فقیهانه می‌پردازد.

ماده ۹: جدول دروس تخصصی

ردی	عنوان درس	ساعت	اهداف
۱			
۲			
۳			
۴			
۵			
۶			
جمع ساعات			

پیوست شماره چهار: فرم تدوین سرفصل‌های دروس

عنوان درس: درس (طبق برنامه مصوب)

مقدار ساعت درس: (طبق برنامه مصوب)

نوع درس: نظری یا عملی (طبق برنامه مصوب)

پیش‌نیاز: (در صورت ضرورت)

هدف: (طبق برنامه مصوب)

سرفصل‌ها:

۱. کلیات: مفاهیم، ضرورت و اهمیت، پیشینه و منابع:

۱,۱ ... ؛

۱,۲ ... ؛

۱,۳ ... ؛

۲. ....:

۲,۱ ... ؛

۲,۱,۱ ... ؛

۲,۱,۲ ... ؛

۲,۱,۳ ... ؛

۲,۱,۳,۱ ... ؛

۲,۱,۳,۲ ... ؛

شیوه ارزشیابی:

فعالیت کلاسی	تحقیق	آزمون کتبی	سمینار

روش تدریس: .....

ابزار و امکانات: .....

متن آموزشی: .....

منابع اصلی:

۱. نام کتاب، نام و نام خانوادگی نویسنده، نام انتشارات، نوبت چاپ، سال انتشار.

۲.

منابع فرعی:

۱. نام کتاب، نام و نام خانوادگی نویسنده، نام انتشارات، نوبت چاپ، سال انتشار.

۲.

۳.